

יעקב שטיינברג

תקופתו היה ובסוד המסתורין של ההווה לא בא. את חסדה ידע ופלאה היה נפלא ממנו. החזיונות שחו לו בשפת בינות. שפה גבוהה היא, אך שפת רואים ולא שפת חושים. והוא הפליא ראות, צפה אופק רחוק, השכיל אל מעמקים.

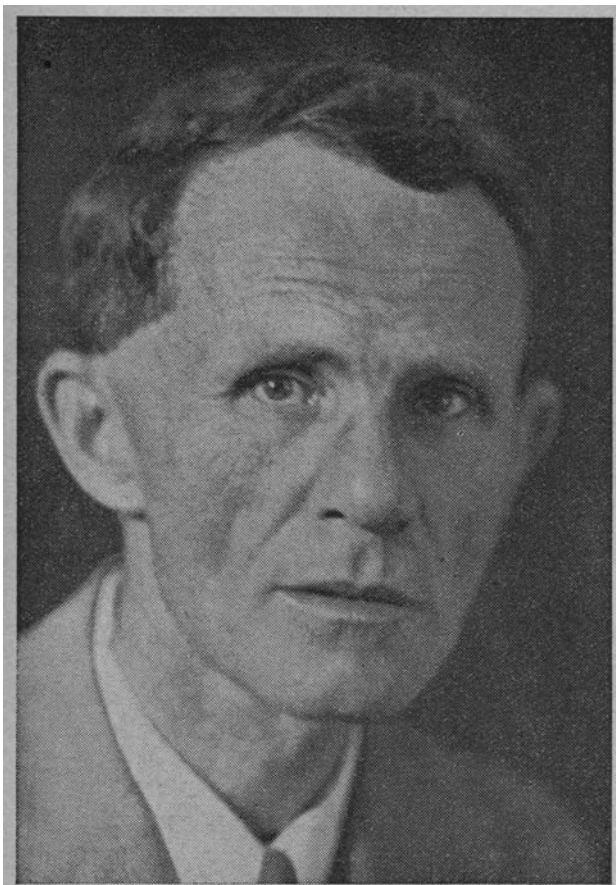
שתי זיקות הן אצל משוררים אל העולם: זיקת התבוננות וזיקת התמזגות. המשורר המנוח היה איש הזיקה הראשונה. חלקו לא היה עם בעלי שכרון היש עד לשכחת עצמם, עד לביטול גבולים. גלי ההווה לא השתפכו אל תוכו והוא לא השתפך אל תוכם עד היותם לאחדים. צלילתו לעומק היתה צלילת האמודאי דולה הפנינים, המראתו היתה נתיבת מעלה למחוז חפצו, אך המתק המעולף להיות מובלע בקרב האיתנים לא גודע לו.

פחות משאר תארי המשוררים יהלמהו התואר ליריקן — שירתו אינה מנענעת בצלילים, אינה לוחשת לחש טמיר, אינה מתגנבת אל הלב, אלא מבקשת שער, מצפה למפתח. בסולם קולותיה רב קול הזעף וכמעט נעדרת בת־קול של פיוס. הקול קול אדם שכוכבו לא שמר הבטחותיו, שבני דורו שעו ממנו. בחלק משיריו הופך המשורר בחשבון חייו, בחשבון פעלו ויעודו. יסוד זה של בקשת חשבון לא יתן לנפש להיות נפעמה בבלי דעת, או כדברו ב"שיר ערבי": "ומבוכת גיל או עצב בי לא קמה". לא רבו המקרים שהגיל והעצב שצפּוֹרְעֵבְרו את החשבונות הרבים אשר שררו ב"בית הצורך". ויש כי מתוך גביע שירו כבר נטעם טעם הגותו הנתונה לנו בספר התרומה אשר לו — הוא "ספר הרשימות". השם העניו "רשימות", שבו כינה את דברי הגותו, מעיד, כי בתחילה ראם רק כתוספת לעיקרו.

בני עליה אמיתים מועטים גם בתחום זה, שכל עצמו נועד להיות עליה — היינו בספרות. יעקב שטיינברג היה בה מן המועטים מאד. בו חברו יחד עומק עין ועומק הגות ואצילות הניב. עטו לא השתכשך בקצף, רוחו לא טבלה באמות המים הקטנות. ספירתו היה גבוהה, זכה מאבק נח ומאבק פורח. כובד־דאש גבה־דדגה וגבה־דריכות יצוק בכל מערכי דבריו. הם דצופים הרגשה, כי ימים דבים צופים בנו, אשר נקראנו לראשית חדשה, וכי יום־הנוכח הופקד לכונן את מעגלי הבאות.

לא איש של ספרות, מן הסוג הרווח בדורותינו, היה. חלל נפשו לא היה מלא קול ענות ספדים, לא נוגה־נגדה של המציאות, השרוי בזבולי אמנות. היש לא מכר אצלו את הבכורה לבבואתו. גם ביש עצמו ויתר על האחיזה הנוחה בקרנותיו ושלוותיו והיה משחר לישותו החבויה מעין והחומקת מתפיסה, וכנשר מעל טרפו היה חג חוגיו סביבה או פורש רשת סבוכה וצונפה מעברי עברים, עד כי לכד בה את שביקשה רוחו. הוא היה אצלנו מגדולי השבים אל מקור הדברים, אף כי בחר לכך את הקשה בדרכים.

דרך ארוכה מאד חזרנו משבי המופשטות עד לדרגה זו של הדחת הישות החיה אשר לדבר ודבר, שאנו מוצאים אצל יעקב שטיינברג. ראשית חכמתו היא השבת דבר ודבר מחללו של מוח לחללו של עולם, לעצם מקומם במערכת ההווה, בקשת דפוסם הראשון בה וטעמם הראשון. עינו נחה בין על יש גדול ובין על יש קטן, אך גם כשהתבונן בטפה היתה לו חלק מן היס. בחזיון הנפרד, הקיים לנפשו, תד אחרי כנף ההווה הסוככת עליו, ודבר אשר עליו לא חש את הכנף הסוככת הזאת — שנאה נפשו. אך בן

שלא עברה בהם רגל, כי אם בתוך אופק זה אשר סביבנו, ובמקום שהרבים מצויים, היה כובש כל שעל כיבוש יחיד. היה בו כוח של מתן-עולם מחודש, כאילו ישאיל לנו לשעה עינים חדשות. הוא לבדו יכול היה להשאר יחיד בין בתכני הגותו ובין באדשת ניבו אפילו בתוך מעגל ההוויות של גלות ותחיה, שכל הדור העברי היה שדוי בתוכו.

אולם שייכותו לדור התמורה בישראל היתה שלמה עד מאוד, ובשייכות זאת צפונה נקודת המרכז של כל מערכי הגותו, של כל השקפת עולמו. מתוכה בדק בדיקותיו, בחן בחינותיו. במאזני התחדשותנו שקל את המעשים והחזיונות, לשמה הזעיף עינו והזעים דברו, בשמה חנן את ניצני הברכה.

דווקא הוא, איש מנחת הרגע, איש האימפרוביזציה המתמדת גם במחשבתו ובמלאכת מחשבתו, היה בעל ערכים קבועים ומוצקים, והברקות-פתע אשר לו הן חזיוני האמיתות שהיו נטועות במעמקיו. דווקא אצלו, שודאי לא אמר לבנות שיטה לתלפיות, נמצא מערכת השקפות כלילת עקיבות, החובקת את כל נפוצות הגותו בענינים רבים וכן שונים. הקבע בספירותיו בא לידי בשילות גמורה וגם היה פרי בשל של תקופה. שעת הבינים שבספרותנו היתה מאחוריו. הקרעים היו ממנו והלאה. הנפש שהיתה

ולסוף נעשו הם ראש פינה לו. פה שיקע מכל טוב רוחו, מכל עשרו ועמקו, פה שח על בארות הקדומים, פה הוא האזרח הנעלה ושוחר הבאות, פה איבותיו ואהבותיו, צפור-נפשו פה דואה סביב כל הדברים אשר בהם דבק במלוא הנפש ועד כלות הנפש. ספר השירים אשר לו — הוא בעיקרו ספר על עצמו, ספר הרשימות — ספר על כל, זולת עצמו. אך גם כל אשר יבקש את הסופר עצמו — פה פה ימצאנו, כי כל סגולותיו וגם כל משכיותיו נאספו פה יחד. הוא מאותם הספרים אשר אפילו באחד מסיביהם אין להפרידם מכותבם, כי חותמם טבוע מלבר ומלגו ומצדי צדדים. שום הגיג ושום צורת הגיג אינם שחוקים פה אפילו במשהו, הכל מבהיק בזיו ראשון. כל שניתן לנו בזה הוא מעשה חושב ומעשה צורף כאחד. השכל הבוחן והרוח היפה נשקו. האמת החמורה לבושה הדר כביום חג לה, כובד-הראש צרור בכנפי הדמיון הנרהב, המחשבות חובקות פלחי הוויה, אשר שופה עין משורר. ועד שמחשבתו עוסקת לכאורה במלאכת הפרדה, בא ביעף משלו קל הכנף ומשיק ספירות אל ספירות, וחזיונות מכל אפסים מסובבים באחזה את הענין המדובר, שיר הדובר בו הויה בו עתה להפרידו ליסודותיו.

המשל ליהוה בכל משלה עיני רוחו. משלו קפץ קפיצות מפליאות, גימא מרחקים, הגיע למקומות שההגיון ההולך מישדים לעולם לא יגיע שמה לבדו, ואף לא תמיד הדביקהו ההגיון ישר הדרך. אולם אין משל בין דרכו של שטיינברג לתור צדי דמיון אשר לדברים השוכנים בספירות שונות ובין אותו זרם שבשירה הרדוף גם הוא להמשיל ולהחביר דברים לדברים מן הרחוק הרחוק. עולמו של הקב"ה לא חגר אצלו ממסגרותיו וחדל להיות דומה לעצמו. דפוסי ההויה לא ניתנו לו לשחק בהם בדימויים כשחק בכדור רגל. המשל היה בידו כלי-עזר ללמוד סתום מן המפורש וחולף מן הקיים, לקנות בינה בדברים ובמראות. הוא העמיק קרוא בספר היקום ונעזר בו לפרש את ספר האדם, ובדפיו הנהירים של ספר האדם נעזר להבהיר את דפיו העמומים. משלו המופלג הביא ממרחק פשר-דבר, הוא רץ לכלכל את בינתנו ולא להכות את הלב בתמהון. גם יש אשר המשל מקבל אצלו תקנה לא פחות מן הנמשל. בידאמן דקה ילטוש אחד החזיונות למען יאצול קרני אורו על נמשלו. אמנם גם אצלו מתנכלת לפעמים מלאכת ההמשלה לעקור דברים ממקום שהם נטועים בלבנו ובתפיסתנו ואינה יכולה להם. אף יש כי משל רודף משל והנמשל נשחק ביניהם, אך תמיד מגמת פני הממשל ומשליו למחוז אמת.

בכל שאפשר לנו להילוות אליו, ניבטים אליו הדברים והחזיונות בפנים חדשות וכמו הועידו לנו פגישה עתירת גילויים. בעקביו נמצא תמיד שביל שנשלל עתה ראשונה. לא שהיה תר במציאות מחוזות

שלים). משחדל התנ"ך להיות מה שהנהו בעיקר עיקרו, לא יפלא שלא מצא ממנו כלום בדורות המאוחרים של ישראל, וראם כיורשים שירדו מכל נכסי מורשתם, ושבעתים לא יפלא שלא הרגיש, כי המיתוס הישראלי החקוק בתנ"ך חל על כל הדורות מישראל, ויכול היה לכתוב: „היהודי, אח לנקלי החלשים שבעולם הזה“ (ספר הרשימות, רנ"ה) ואף לקשור באחד משיריו לגורל היהודי את התואר לך! ועל זאת נענה אנחנו: צא וראה, מה נפלא לגאון ולכוח היה החלש הנקלה הזה, שנשא על גבו את גורלו הליך, אשר אין ככבודו על אדמות, למען הנכבד בגורלות שחזה לפניו!

דחית שלילתו אינה פוגעת בערכו כהוגה מעמיק, הפותח פתחי מחשבה חדשים גם בהיות משפטו מעוקל. אך עם כל היותו מקור לעצמו, עם כל כוחו לפתוח בכל ענין כעין דף ראשון, המשיך בספרותנו קו ישן של תפיסת עצמנו מן הצד הפחות, — וכמדומה כי כתב בה את הדף האחרון של התפיסה הזאת, ששל-הבתה אספה בו כוחות-מלואים בטרם תדעך.

מכל אשר דנו את עברנו לשבט, זכה הוא לספוג במלוא נפשו גם את החסד החדש, זמרת הארץ עברתו. זעום-עפעפים זה נשא אל ההרים והעמקים בארצנו עינים מלאות אהבה ודבקות. הוא חנן אפילו את רוחות הקדים של ארץ זאת שאהבה נפשו, כאותם שכורי האהבה, אשר גם מה שנראה בעיני הבריות כפגם באהובת לבבם שופע להם חסד. אבל כנגד בניה השבים נשאר הבוחן החמור, וכל פגם במ העיר את זעם דברו. הקורא בכתביו בכובד ראש ימצא, כי סופר חד חושים זה עמד על כל מחלותיו של יושבנו הצעיר, אפילו על אלה שנתגלעו חוצה אך בעת האחרונה. במאמרו הישן „בימים חמורים“ כבר נעץ עינו גם בתרבות זו המפורת דרכיה. בעין צופיה למרחוק בדק את ההווה לאור הבאות, שאליהן היה נטוי אפקו.

כאחד המעטים נתן בחוש לארץ המולדת שנודעה לו בשמה הקדום יהודה. כאחד ממעטי המעטים חידשה לו יהודה את בריתה, חידשה גם אותו גופו, גילתה אותו לספרותנו ואולי גם לו לעצמו בדמותו החדשה. תחת שמי יהודה עמקה מחשבתו ופרחה מלאכת מחשבתו. תחת שמים אלה היתה עדנה חדשה גם לשפתו, כאילו הרעיפו עליו שמי יהודה מן המגד הגנוז של שפת יהודה.

שפתו הנפלאה היא לא שפת חיל זאת, שבכוחות מחודשים נטתה שכם לכל הצרכים הרבים של ששת ימי המעשה. בגבולו נשארה שפתנו גבירה רמת-יחש, והליכות אפרתי קדם לה. הדרת קסם יצוקה בה מדי תפתח פיה בחכמה לשיח בעניני ימינו, ואמריה נוטפים פז, לא בית חדושת למלים היה בית הצורף אשר לשטיינברג. כמדומה, בכל גבולו לא תמצא אפילו מלה חדשה אחת. אך מה הפליא להקריב ניבים בניבים מן האוצר הישן ולהפיק מהם יחדיו זיו חדש לא שיערוהו ביחידות, ובזיו זה בא לעולם הגיג רוחו

אצל קודמים לו זירה לסכסוכים פנימיים חזרה להיות שדה המצמיח ודאות. דברים שנלבטו בהם הללו לאין מוצא, נגה עליהם אצלו אורו של ברי מלא. לא עוד מן המבקשים היה, אלא מיודעי פתרונים. לא עוד חתר אל חוף, כי אם לן במעמקים. רוחו לא חדלה תנועה, אך מאזני רוחו לא נעו עוד. ההן והלאו לא נשקו אצלו אהרדי. מה שדחה — דחה בכל תקפו, מה שאימץ לו — אימץ בכל מאודו. וכמו שהלאו שלו היה ללא דיתוי, כן היה ההן שלו רפור עדנת לב דבה.

מקומו בספרותנו בין בעלי הערכת עצמנו זעומה מאד. הוא היה מאלה ששלילת הגלות נהפכה להם לשלילת יהודי הגלות, ומשניתנה רשות לשלילה פוזזת זאת, אשר לא די שנטלה כל זרהה של השם יהודי אלא גם עשאתו מלה נרדפה למושגים של גנאי — תשוצף כל גבול. שום כוונה טובה, שום מליצת יושד לא תחפה על דחי זה של כמה מסופרינו, שאת פירותיו הרעים אנו אוכלים היום בכרמנו המחודש. חטוא נחטא לאמת, אם נראה בכל שמצה כוססת, אשר נכתבה בשפתנו, אך תוכחת אוהב. קולה ובת קולה של האהבה, אפילו בעצם חמת תוכחתה, אחרים הם, ורק חרשים או מתחרשים לא יבחינו זאת. כבוד האמת יקר מכבוד סופרים, בפרט בדברים שנשמת אפנו תלויה בהם. ברבים ממאמריו הרחיק גם שטיינברג מגבול האהבה, אולם עם כל שהקשה דיניו כנגד האדם היהודי בתפוצותיו, נשאר נקי מצידוק מידת דינם של הגויים בנו, שברנר, למשל, מביעו בכמה וכמה מקומות בדגש חזק למדי. בזה הענין חרת יעקב שטיינברג בעט זהבו לאמור: „רשעת הגויים ביהודים תשקל במאזני אלהים כי כבד משקלה ממשפט אנוש“. אפשר יותר לומר, כי את היהודים בתפוצותיהם ראה לא בעינים יהודיות, אך משהגיע לחשבונם של היהודים עם הגויים קפץ ויצא ממחבואים שבו לא רק יהודי שלם אלא פעמים גם יהודי גדול.

שטיינברג העמיק מעניתם של חורשי השלילה העצמית בתוכנו, אבל לא היה ממאריכיה המופלגים. ונהפוך הדבר: כשם שהקלה את יהודי הגלות ויהדות הגלות עמם, כן היה בספרותנו החילונית כמעט גדול קושרי הכתרים לתנ"ך ולתקופת התנ"ך. הוא הגיע בזה ממש לאפאתיאווה, מחשבתו נעשית שירה, מתמלאת דביקות, עולה בהמנון. אולם גם את התנ"ך קרא קריאה משלו, — קריאה עמוקה, כדרכו, אבל מסוננת. אם בדורות הקודמים, שהפליגו בעולמות המסתורין, הכניסו את עולמותיהם לתנ"ך, הרי דודנו נוטל מן התנ"ך רק את המתכנס לעולמו שלו. וכן עשה גם שטיינברג. אפילו המושג אלהים, שהוא שם העצם הראשון של הפסוק הראשון בכתבי הקודש וכמעט אין בהם מקום שהוא פנוי ממנו, מקבל אצלו פירוש — ודווקא בפי הנביאים — של געגועים ליופי! (עיין הפדק „עיר כתבי הקודש“ בפאר יצירותיו: „ירר

כמה וכמה מבעלי שיעור הקומה שבספרותנו פגעה בהם איזו מגערת: זכינו בם ולא זכינו. גם הוא, שטיינברג, היה אחד מאלה. היה בו כדי להאציל ולהעשיר, כדי להפרות ולהשפיע ברכה — ולא הגיעתנו זאת אלא בשיעור מועט. בו נתגלמה מעלת סופרים גבוהה ונעקשת כאחת. רב־סגולות היה, אך כל שהרבה למצותן, היה כנחבא אל סגולותיו. אולי היה האדם המקורי ביותר שהתהלך עתה בתוכנו. אבל יש שמקוריותו חצצה יותר משקסמה. הרבה יסודות של חידוש בהעלם אחד הם רוב טובה שקשה לקבל, באין משען ובית אחיזה לקליטת החדש. כשתפיסתנו נתבעת לשנות את דפוסיה בבת־אחת אינה נענית.

גם בהגותו את הגות הדור, את הגות העם, נשאר דברו לעתים קרובות נטוע בעומקה של רשות היחיד, ובהיותו מודה דעה, היה כממתיק סוד עם אלמוני נאמן סודו — והוא הוא האלמוני... לאחר כל לימוד זכות על סוד־שיח זה נזקק להודות, כי יש בו לזית פגם. אך לאחר כל הטענות הנכוחות נזקק להודות, כי שיח צדוף כזה לא שמעה אזננו תמול שלשום. יאה לומר, כי היה צח שפתים וכבד שפתים גם יחד. כטידה סגורה היא יצירתו, אך הבאים חדריה תקדמם על כל שעל ברכת הזימון עם עשיר־רוח. כובש גדול זה לא היה סולל דרך גם לאחרים, אפס גם נתיבו הבודד דומז וירמוז דמזי מופת. לשמו וליצירתו עוד נכונז עתידות.

א. קריב

של חכם ומשודר. מכרות רוחו היו לו לבדו, אך את אוצר ניביו הספיקו לו מכרותיה המשומדים של שפתנו, הפתוחים לפני כל. אולם בצאתם מבית הצורף היו למטבעות יקרות־מציאות. וכמו שלאחרים לא היו מניות במכרותיו, כן לא נתגלגלו מטבעותיו אל חוץ לגבולו, כי כבד וטהר זהבן מלעבוד מיד אל יד. ככן זמנים אחרים ישב בימינו, עת גבור חרושת כל מעשה מסביב, וחרת את שורתיו הנאצלות כפיתור־חים בנחושת. כאותם עקשני הקודש שהיו משהים את הסתלקותה של שבת המלכה, אחז יעקב שטיינברג בכנף האבירות השוקעת של שועי הכתב והיה כגוזר אומר: כל עוד עטי בידי לא תתמי לגווע! ואף זאת עשה במצות ההתחדשות העברית.

מעגלו תם ללא סוף פסוק בחייו, ללא אקורד של סיום ביצירתו. ונפלה היה המעגל עצמו. את דרכו בספרותנו החל כאחד מכוכבי הלכת המצויים, ויהי בה זכוכב־שבט ממין לא־נפרץ, עד שכמעט אין פתיל המקשר את ראשית דרכו ומדום קצה יחדיו. מאחד הסופרים בדורו נהיה ליחיד־סגולות, כולו שונה מן הראשון ונעלה עליו. ומפני אודו החדש, אף כי יש שנאפד ערפל, הועם אורו הראשון, שהבהירות הטובה לא עזבתו.

בתקופתו העילית, שעליה בעיקר חוסף עתה שמו אשר בפינו, היה שמו הולך אחריו, כלומר לא הדביק את שיעור קומתו האמיתית. חלקתו בספרות העברית לא נתכנה עד כה לא להיקף ולא לעומק. אבל במקרהו של יעקב שטיינברג לא נכונה בגלל זה נרפי רוח, כי לא במעט בלם אוצרו וחתם מעיינו.